

ЗСУВ НАЙТА І ОСОБЛИВОСТІ ЗОННОЇ СТРУКТУРИ В SnTe

Досліджені концентраційні залежності зсуву Найта на ^{119}Sn і ^{125}Te в SnTe з концентрацією дірок $p_{77} = 5.5 \cdot 10^{19} - 3.73 \cdot 10^{21} \text{ см}^{-3}$. Спостерігаються додатні зсуви Найта, які не монотонно зростають із збільшенням p . Експериментальні криві можуть бути представлені сумою чотирьох лінійних відрізків з різними кутовими коефіцієнтами. Зломи на кривих відповідають критичним точкам в спектрі дірок SnTe. Встановлено, що в області сідлоподібної поверхні та Δ -зони зсуви Найта завдячують контактній надтонкій взаємодії Фермі, а в Σ -зоні - орбітальній надтонкій взаємодії.

В роботах [1-3] теоретично обґрунтована і експериментально підтверджена складна структура валентної зони сполук A^4B^6 кубічної фази. На прикладі SnTe показано принципову можливість знаходження критичних точок зонного спектра по концентраційним і температурним залежностям магнітної сприйнятливості. На залежності $\chi_{40k}(p)$ знайдено три (з п'яти передбачених теорією) критичні точки в спектрі дірок SnTe.

Ця робота присвячена вивченню особливостей зонної структури SnTe по концентраційних залежностях зсуву Найта (S_K) на ядрах ^{119}Sn і ^{125}Te . Ми виходили з наступних міркувань. У виродженому матеріалі S_K , як і магнітна сприйнятливість, безпосередньо пов'язаний з густиною станів на рівні Фермі [4]. При проходженні рівня Фермі через критичні точки діркового спектра зміни в густині станів, пов'язані зі зміною топології поверхні Фермі, повинні також виявлятися на залежності $S_K=f(p)$.

Вимірювання резонансних полів на ядрах ^{119}Sn і ^{125}Te проводилось на спектрометрі ядерного магнітного резонансу з датчиком індукційного типу на частоті 13.495 МГц [5]. Досліджувались порошкоподібні зразки об'ємом 0.25 см^3 з

розмірами зерен 50-100 мкм.

Для отримання зразків з концентрацією $p_{77} = 5.5 \cdot 10^{19} - 3.73 \cdot 10^{21} \text{ см}^{-3}$ застосовувався ізотермічний відпал у насиченій парі компонентів. Холівська концентрація дірок у кристалах ($p_{77} = 1/eR_{77}$), вирощених методом Бріджмена, складає звичайно $p_{77} = (7-8) \cdot 10^{20} \text{ см}^{-3}$.

Враховуючи, що в SnTe з $p < 8 \cdot 10^{20} \text{ см}^{-3}$ при $T < 150 \text{ К}$ відбувається сегнетоелектричний фазовий перехід і виникає ромбоєдрична фаза [2], резонансні поля на ядрах виміряні при $T = 300 \text{ К}$. Таким чином, досліджувались зразки SnTe кубічної фази у відповідності з [1-3].

Зсуви Найта на ^{119}Sn і ^{125}Te на всьому інтервалі концентрацій додатні, тобто резонансне поле зміщується в сторону менших значень:

$$V_0 - V > 0, \quad (1)$$

де V_0 - еталонне поле (чи хімічний зсув), V - зовнішнє магнітне поле, при якому спостерігається резонанс на ядрах при постійній резонансній частоті. Значення V_0 на ^{119}Sn (8514 Гс) і на ^{125}Te (10054 Гс) визначені шляхом екстраполяції концентраційних залежностей резонансних полів до нульових значень p [4].

На рис.1 зображені концентраційні залежності S_K на ядрах ^{119}Sn і ^{125}Te . Як бачимо, зсуви не монотонно збільшуються із зростанням p . На обох залежностях видно чотири лінійні ділянки з різними кутовими коефіцієнтами. Зломи на кривих спостерігаються при $p_{77} = (1.14-1.75) \cdot 10^{20} \text{ см}^{-3}$; $3.8 \cdot 10^{20} \text{ см}^{-3}$; $1.0 \cdot 10^{21} \text{ см}^{-3}$.

Повернемося до концентраційної залежності магнітної сприйнятливості, наведеної в [3]. Виявлені особливості на кривій $\chi_{40K}(p)$ у вигляді зломів при $p_{c1} = 1.1 \cdot 10^{20} \text{ см}^{-3}$, $p_{c2} = 2.3 \cdot 10^{20} \text{ см}^{-3}$ і $p_{c3} = 4.9 \cdot 10^{20} \text{ см}^{-3}$, ідентифіковані як особливості Ван-Хова, що відповідають: Σ -екстремуму; вперше виявленій сідловій точці в напрямку ΣL і Δ -екстремуму валентної зони.

Якщо аналогічно [3] на шкалі концентрацій відкласти значення $p = 0.6 p_{77}$, то критичним точкам на залежностях $V_0 - V = f(p)$ (рис.1) будуть відповідати концентрації $p_{c1} = (0.7-1.05) \cdot 10^{20} \text{ см}^{-3}$, $p_{c2} = 2.28 \cdot 10^{20} \text{ см}^{-3}$ і $p_{c3} = 6 \cdot 10^{20} \text{ см}^{-3}$. З урахуванням даних по $\chi_{40K}(p)$ можна прийняти, що $p_{c1} = 1.05 \cdot 10^{20} \text{ см}^{-3}$. Знайдені нами значення p_{c1} , p_{c2} , p_{c3} добре узгоджуються з встановленими в [3].

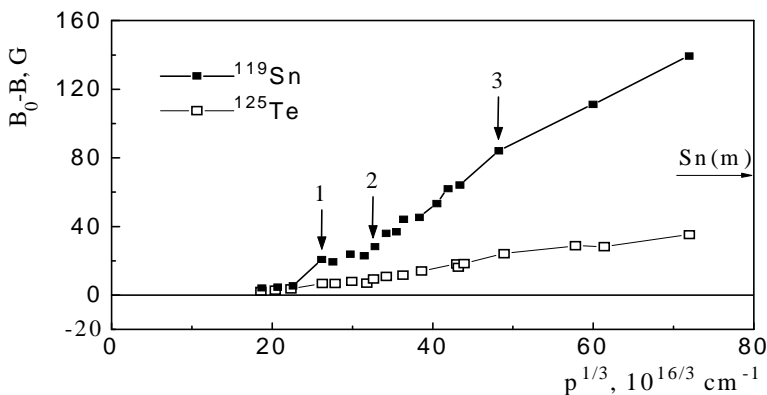

Рис.1. Концентраційні залежності зсуву Найта на ядрах ^{119}Sn і ^{125}Te в SnTe . Стрілки 1, 2, 3 вказують критичні точки в зонному спектрі SnTe відповідно при $p_{77}=1.75 \cdot 10^{20}$; $3.8 \cdot 10^{20}$ і $1.0 \cdot 10^{21} \text{ см}^{-3}$. Стрілка $\text{Sn}(m)$ вказує значення зсуву Найта в металічному Sn .

Отже, аналіз концентраційної залежності S_K може проводитись на основі моделі складної структури валентної зони SnTe , запропонованої в [3]. Зупинимось більш детально на кожній лінійній ділянці кривих $V_0 - B = f(p)$ (рис.1), концентраційні інтервали яких можна віднести до області існування L і Σ -зони, сідлової поверхні та Δ -зони.

Згідно з інверсійною моделлю PbSnTe симетрія зон в SnTe інвертована по відношенню до PbTe . Виміри S_K показали, що хвильові функції L_6^+ , що описують вершину валентної зони PbTe , містять s -складову у вузлах ^{207}Pb [8]. Тоді природньо чекати великих польових зсувів на ^{125}Te в SnTe , обумовлених контактною надтонкою взаємодією Фермі.

Однак на першій лінійній ділянці $5.5 \cdot 10^{19} < p_{77} < 1.4 \cdot 10^{20} \text{ см}^{-3}$, яка відповідає L -зоні, величина зсувів практично однакова на обох ядрах і дуже слабо залежить від p (в межах похибки експерименту). Цікавий факт - резонансні лінії мають лоренцову форму.

На другій концентраційній ділянці $1.75 \cdot 10^{20} < p_{77} < 3.8 \cdot 10^{20} \text{ см}^{-3}$

($p_{c1} < p_{77} < p_{c2}$) зсуви головним чином завдячують надтонкій взаємодії ядер з дірками Σ -зони [3]. Більш помітною стає залежність S_K від p на ядрах ^{119}Sn . При цьому ширина ліній ΔB , форма яких близька до гаусової, не залежить від p [6]. Звідси слідує, що на даному інтервалі ΔB не є функцією S_K . Але відомо, що на ядрах ^{207}Pb в p - PbTe , де реалізується контактна надтонка взаємодія Фермі, має місце лінійна залежність між ΔB та S_K [4]. Відсутність такого взаємозв'язку між ΔB і S_K на ^{119}Sn і ^{125}Te в Σ -зоні SnTe свідчить про інший, ніж в p - PbTe , механізм взаємодії ядер з дірками. Якщо ж врахувати великий діаманетизм дірок в Σ -зоні [3], то цілком ймовірно припустити, що джерелом зсувів Найта на ядрах в Σ -зоні є орбітальна надтонка взаємодія.

Значна концентраційна залежність зсувів (і ширини ліній, форма яких відхиляється від гаусової [9]) виявлена на третій ділянці $3.8 \cdot 10^{20} < p_{77} < 1.0 \cdot 10^{21} \text{ см}^{-3}$ ($p_{c2} < p_{77} < p_{c3}$). Згідно з [3] при $p = p_{c2}$, що відповідає сідловій точці в спектрі дірок, поверхня Фермі в SnTe стає відкритою, як в металах. Спостерігається різке зменшення діаманетної складової сприйнятливості [3], що еквівалентно зростанню парамагнетизму Паулі. Польовий зсув на ^{119}Sn не тільки досягає свого значення для металічного олова, але й перевищує його. Останнє свідчить про більш високу густину хвильової функції s -типу на ^{119}Sn в SnTe в порівнянні з атомною величиною.

Четвертий концентраційний інтервал $1.0 \cdot 10^{21} < p_{77} < 3.73 \cdot 10^{21} \text{ см}^{-3}$ ($p_{77} > p_{c3}$) відповідає Δ -зоні, дірки в якій є парамагнітними [3]. Цим пояснюється подальший ріст зсувів: на $^{119}\text{Sn} \cong$ від 82 до 140 Гс, на $^{125}\text{Te} \cong$ від 23 до 36 Гс.

На рис. 2 зображена залежність ширини ліній ядер ^{119}Sn і ^{125}Te від S_K в діапазоні $p_{77} = 1.75 \cdot 10^{20} - 3.73 \cdot 10^{21} \text{ см}^{-3}$, який охоплює Σ -зону, область сідлової поверхні і Δ -зону. Зломам на кривих відповідають значення S_K в критичних точках зонного спектра.

Незалежність ΔB від S_K в Σ -зоні, про яку говорилось вище, чітко помітна на ядрах ^{119}Sn . Ця ділянка залежності відсутня на ^{125}Te , оскільки і ΔB , і S_K останніх практично не змінюється з ростом p в Σ -зоні.

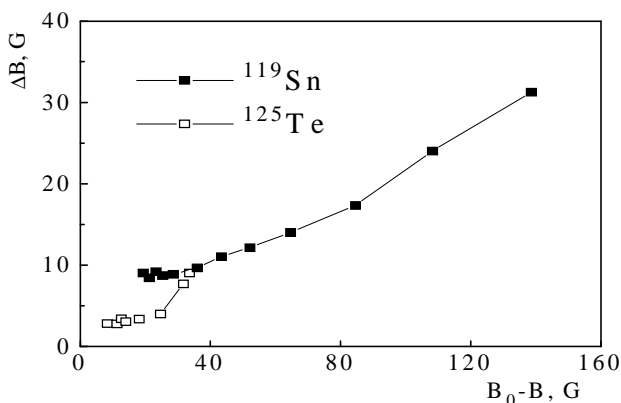

Рис.2. Залежність ширини резонансних ліній ^{119}Sn і ^{125}Te від зсуву Найта в SnTe при $T=300\text{ K}$.

В області сідлової поверхні і Δ -зони на обох ядрах спостерігається лінійна залежність ΔB від S_K (як і на ^{207}Pb в PbTe), проте з різними кутовими коефіцієнтами c :

$$\Delta B = \Delta B_0 + c S_K \quad (2)$$

де ΔB_0 - ширина лінії, одержана екстраполяцією експериментальної залежності до нульового значення S_K .

На основі прове-
дених досліджень можна зробити наступні висновки. Немонотонний характер концентраційних залежностей зсуву Найта на ^{119}Sn і ^{125}Te узгоджується з моделлю складної структури валентної зони SnTe , запропонованою в [3], і тим самим підтверджує її. Виявлені особливості в залежностях $S_K=f(p)$ і $\Delta B=f(S_K)$ вказують на контактну надтонку взаємодію ядер з дірками в області сідлової поверхні і Δ -зони. Враховуючи суттєву різницю у величинах зсувів, зроблено висновок, що s -складова хвильової функції дірок у вузлах олова значно більша, ніж у вузлах телуру. В Δ -зоні S_K пов'язаний з орбітальною надтонкою взаємодією.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Квятковский О.Е. Определение критических точек зонного спектра по концентрационным и температурным зависимостям магнитной восприимчивости в слабом магнитном поле // ФТТ.-1990.-**32**, №9.-С.2533-2542.
2. Квятковский О.Е. Строение валентной зоны соединений A^4B^6 // ФТТ.-1990.-**32**, №10.-С.2862-2868.
3. Магнитная восприимчивость в слабом магнитном поле и строение валентной зоны теллурида олова / Бушмарина Г.С., Драбкин И.А., Квантов М.А., Квятковский О.Е. // ФТТ.-1990.-**32**, №10.-С.2869-80.
4. Knight Shifts and Band Structure in the Lead-Salt Semiconductors / Senturia S.D., Smith A.C., Hewes C.R., Hofmann J.A., Sagalyn P.L. // Rhys.Rev. B.-1970.-**1**, №10.-P.4045-4057.
5. Сдвиг Найта при сегнетоэлектрическом фазовом переходе в $Pb_{1-x}Ge_xTe$ и $SnTe$ / Слынько Е.И., Хандожко А.Г., Летюченко С.Д., Копыл А.И. // Известия АН СССР. сер.физ.-1987.-**51**, №12.-С.2136-2141.
6. Особенности спектров ядерного магнитного резонанса ^{119}Sn и ^{125}Te в $SnTe$ и $SnTe:Mn$ / Слынько В.В., Слынько Е.И., Хандожко А.С., Выграненко Ю.К. // ФТП.-1997.-**31**, 10.-С.1187-1192.

SUMMARY

SLYNKO E.I.

KNIGHT SHIFT AND PECULIARITIES OF THE BAND STRUCTURE IN $SnTe$

The carrier concentration dependences of the ^{119}Sn and ^{125}Te Knight shifts have been investigated in $SnTe$ with hole concentration $p_{77}=5.5 \cdot 10^{19}-3.73 \cdot 10^{21} \text{ cm}^{-3}$. The positive Knight shifts are being observed, which are increased nonmonotonously with increase of p . Experimental curves may be represented by the sum of the four linear sections with a different angular coefficient. The breaks on the curves correspond to critical points in the hole spectrum of $SnTe$. It is ascertained, that the Knight shifts are due to the Fermi contact hyperfine interaction in the range of the saddle surface and Δ -band, in the Σ -band - to the orbital hyperfine interaction.